

II. A TISZÁNTÚL POLITIKAI ARCA

AMÚLT BENNE ÉL a jelenben s valamely vidék politikai természetrajzát is csak úgy lehet felvázolni, ha figyelembe vesszük annak történelmi eseményeit és gazdasági fejlődését. Ez alól a szabály alól a magyar Tiszántúl sem kivétel. Hiszen ez a vidék, amely a tatárdúlásban és a másfélszázadig tartó török hódítás ideje alatt ősi magyar kultúráját és gazdagságát elvesztette, mely négyszáz éven át harcolt — igen súlyos erkölcsi, anyagi és emberáldozatok árán — a magyar függetlenségi gondolat sikeréért, annyszor tönkrement és kezdte újra és ismételten teljesen előiról életét, hogy sok tekintetben törvényszerűen kellett úgy kulturális, mint gazdasági tekintetben háttérbe szorulnia más, szerencsésebb sorsú és fekvésű országrészekkel szemben. A történelmi fejlődés normális menetét itt számos esetben szakították meg vagy vetették vissza más népeket megkímélt történelmi események. Falvak százai és városok tűntek el a föld színéről, az Alföld ősi erdősége is elpusztult, miáltal még külsőleg is új arcot öltött e vidék. S ha mindezek dacára a Tiszántúl magyar lakossága újra és újra elég erősnek és életképesnek bizonyult arra, hogy életét új alapokra fektesse, ez természetesen már nem történhetett meg abban a formában, ahogy azt más — fejlődésükben erőszakos behatások által meg nem zavart — vidékek eszközölhették.

Az értékek hosszú századokig tartó pusztulásában sem kulturális, sem gazdasági, de még csak politikai vonatkozásban sem lehetett folytatni a múltat ott, ahol abbamaradt és meg kellett elégedni ideiglenes vagy primitív megoldások eszközlésével.

A mostoha századok terhét azonban Tiszántúl a kiegyezés után is viselte. A célt tévesztett formában végrehajtott Tiszaszabályozás és ármentesítés révén az Alföld kiszáradása és elszikesedése kezdetét vette, az időjárás úgy ennek, mint az erdők kipusztulásának hatása alatt szélsőségessé vált, ami a mezőgazdasági termelés rentabilitásának fokozatos csökkenésében érezte hatását. A Tiszántúl egyre szegényebb lett s a mindenkori kormányok a helyett, hogy nemzeti szempontból felismerték volna e színmagyar vidék gyarapításának és népi állománya megerősítésének nagy jelentőségét, pártszempontok miatt figyelmen kívül hagyták problémáit és lakosságának érdekeit, miáltal a már úgyis elég súlyos gazdasági bajokat még politikaiakkal is tetézték. A 48-as tradíciókhoz hűségesen ragaszkodó Tiszántúl ellenzéki magatartása miatt ekként háttérbe szorult nemzetiségi vidékeinkkel szemben s az állami közmunkák és beruházások következetes elmaradása miatt már ebben — a mezőgazdaságilag felette jó konjunkturális időszakban is — csökkentett mérvben tudta felvenni a gazdasági versenyt többi országrészeinkkel szemben. A mindenkori kormányok felcserélték az okot az okozattal, és nem látták be, hogy ennek a vidéknek szélsőségekre hajlamos vérmérsékletét megtorló szabályokkal megváltoztatni nem lehet, hogy az itt jelentkező elégedetlenségnek pártpolitikai szempontoknál mélyebben fekvő okai vannak, s minden ellenzéki megmozdulásban tulajdonképpen ezek érvényesülnek és törnek utat maguknak — néha öntudatlanul is — az ellenzéki pártpolitika jogcímén. Vagyis eredményes, komoly és politikai kihatásai-ban is jelentős változást e vidéken a múltban éppen úgy, mint a jelenben csak akkor lehetett volna elérni, ha a gazdasági és kulturális beruházások és reformok egész sorozatával ajándékozták volna meg ezt a vidéket, hogy a történelmileg mostoha századok csapásait a modern szociálpolitika vívmányaival némiképp feledtessék.

A közjogi szempontok egyoldalú szemléletére beállított és szociális érzék nélkül élő magyar politika és társadalom azonban nem ismerte fel ennek a problémának jelentőségét. Ezért érte meglepetés-szerűen a múlt század kilencvenes éveinek elején a Békés, Csanád és Csongrád megyékben nyílt kirobbanáshoz is vezetett agrár-szocialista megmozdulás. Pillanatnyilag ugyan mégis felfigyelt az ország. Miniszterek nyilatkoztak, az országgyűlésen interpellációk hangzottak el, Gaál Jenő az Akadémia felszólítására megírta a magyar agrár-szocialista irányú munkásmozgalmak történetét s az OMGE 1894 június 20-án tartott igazgató-választmányi ülésén akkori ügyvezető titkárat, Rubinek Gyulát bízta meg azzal, hogy a helyszínen eszközölt tanulmányút után terjessze elő a probléma megoldása tekintetében legcélravezetőbbnek tartott javaslatait. Ezek egy cikksorozatban a Köztelek-ben napvilágot is láttak, de később Rubinek némi átdolgozással kötetbe gyűjtve is kiadta őket. Ennek bevezetésében ekként jellemezte az akkori helyzetet:

„Aki a fáradságot s időt nem kíméli, érdekes megfigyeléseket szerezhet az Alföld szívében. Bizonyos nyomott hangulat uralkodik a kedélyeken, mely gyaníttatni engedi, hogy az egyik fél tart valamitől, a másik meg remél valamit... a munkásmozgalomnak az erőszakoskodásig való fejlődésében nagy része volt (azonban) a közigazgatási közegek tapintatlanságának és tájékozatlanságának (is), mert a mozgalom 1891-ben tulajdonképpen nem volt még a kitörésre érett... Az orosz-házi, békéscsabai és battonyai munkáslázadásokat... követte a hódmezővásárhelyi, ahol még határozottabban konstatálható, hogy a kitörést a hatóság nem indokolt erőszakoskodása idézte elő. A törvény szigora lehűtőleg hatott a felizgult kedélyekre, de vajmi nagyot csalódnék az, aki a helyzet nyugalmból a viszonyok javultára következtetne... sőt, csak súlyosbítja a helyzetet a múlt év silány termése ... nem lehet és nem szabad kicsinyelnünk a jelenségeket. A munkások ezrei egy olyan nagyhatalom, mellyel a mai társadalomnak és az államnak számolnia kell, még pedig vele és nem ellene. Az Alföld termékeny vidékét nagy parasztvárosok népesítik, melyekben a parasztszocializmus lábra-kapasztásán nincs ami ellensúlyozza, mert nincs meg az intelligens középosztály ... Az Alföldön csak nagybirtokos, hivatalnok és paraszt van... Egyfelől a legterméketlenebb parasztkonzervativizmus a birtokos osztály részén, másfelől a szociális és kommunisztikus eszmékkel telített munkásproletárok. Mindkettő veszedelmes... (mert) az első nem áldozatkész és improduktív, a másik mert a mai társadalmi rendnek ellensége ... gyenge vigasz, hogy az elégedetlen munkáselem egyáltalában nincs tisztában sem a szocialisztikus, sem a kommunisztikus eszmékkel, annyi azonban tény, hogy a helyzet tarthatatlanságát valamennyien érzik, mert érezniök kell, s ez az, ami az Összetartás leghatalmasabb rugója ... Az alföldi szociális mozgalom ... elsősorban agrárkérdés, mert a bajok kútforrása a kenyér... Az agrárszociális mozgalom egy másodlagos tünet, s eredendő oka a mezőgazdaság súlyos helyzete, mely egyaránt nyomja a gazdát és a munkást... Téves azonban azt hinni, hogy ez tisztán helyi kérdés, az Alföld speciális baja, mert igaz ugyan, hogy helyi viszonyokban rejlik a baj csirája, de azért az alföldi agrárszociális munkásmozgalmak az egész ország nyugalját és társadalmát veszélyeztetik, s így kötelessége nemcsak a törvényhozásnak, hanem az egész társadalomnak, hogy foglalkozzék a kérdéssel.“¹

Rubineket a későbbi események igazolták is. A három említett vármegyén kívül — ahol a nagybirtok kiterjedése még jelentős — a mozgalom átcsapott a Hajdúságra is és Debrecen város közigazgatási bizottsága 1894. évi egyik jelentésében már felpanaszolja a földművelésügyi kormányzatnak, hogy: „A mezőgazdasági munkáskérdés s különösen az agrárszocializmus hullámverései ide, Debrecenbe is elhátottak már. Hihetőleg — mondja a jelentés — a környékről jövő földmunkások, téglavetőök terjesztik a maszlagot, mely dúsan burjánzik.“ Pedig ezidőben — a Monarchia vámfalain belül — még korlátlan értékesítési lehetőségek előnyeit élvezte a magyar gazda, a Tiszántúl és a Hajdúság legjobb városi piacait nem metszette le a trianoni határ és az ipar felszívó képessége is aránytalanul jobb volt a mainál. S ha mindezek dacára a tömegelégedetlenségnek már ily komoly, a politikai életre is kiható tünetei jelentkeztek, könnyen kiszámítható, hogy a Monarchia összeomlása és az új államhatárok megvonása által ezek a nehézségek ma mily mértékben fokozódtak. A mai, mezőgazdaságilag annyira dekonjunkturális időben, eladósodottsága miatt a kiscgazdaréteg is közelebb került a mezőgazdasági és ipari munkásréteg életszínvonalához és felfogásához, ma már megszűnt a belső vándorlás lehetősége is és az autarkias európai gazdaság-

¹ Rubinek Gyula: Parasztszocializmus, Budapest, 1895. Pátria kiad. 5—9. 1.

politika folytán előállott piacnélküliség a hitelpolitikai felépítést sokban nélkülöző 1920-as földreform vívmányait is agyonsújtotta. A húszas évek közepéig tartó konjunkturális időszak elmúltával e terület fokozatosan szegényedett, lakosainak elégedetlensége nőtt és amikor végül a magyar-cseh vámháború kitörése után tulajdonképpen teljesen piac nélkül maradt és helyzetének javítását a mindenkori kormányoknál — felfogása szerint — hiába sürgette, lélekben elfordult a polgári politikai pártoktól és új orientáció kiépítéséhez látott.

Ha az országgyűlési választások mandátumeloszlásától eltekinünk és csupán a leadott szavazatok nyers számát tekintjük, úgy statisztikailag is kimutatható ez a hangulatváltozás. 1927 és 1934 között — mikor még ismeretlen Magyarországon a nemzeti szocialista ideológia — a Tiszántúl vidékein erős visszhangra talál minden ellenzéki megmozdulás. Békés, Csanád és Csongrád vármegyében — ahol talán legnagyobb az agrár proletár réteg — a Szociáldemokrata —, valamint az ugyancsak erősen radikális elveket valló Földműves- és Munkáspárt toboroz és talál híveket, Szabolcs megye északi részén, a megmaradt Ungban és Beregben, valamint Bihar megye szegény, de a nemzeti gondolat mellett mégis hűségesen kitartó vidékein a Nemzeti Radikális Párt, Hajdú, Szabolcs és Szatmár megyék kiscgazda rétegeiben és nemesi-paraszt falvaiban a Független Kiscgazdapárt talál átmeneti elterjedésre. Achim András varázsának a baloldali, Nagyatádi Szabó István és Gaál Gaszton személyi hitelének a jobboldali nemzeti oldalon azonban nem akad örököse s pár évi tétovázás után a közhangulat ezektől a pártoktól is kezd elfordulni. A Tiszántúl és a Hajdúság politikai életében ekkor bizonyos légüres tér keletkezik és irányítás vagy tájékozódás nélkül maradnak azok a rétegek és tömegek, amelyek a mindenkori kormánypártokba bármi okból is beszervezhetők nem voltak. A nemzeti szocializmus fellépése és megjelenése erről a holtpontról mozdította tovább a tömegeket, mert az erős jobboldali és antiszemita akció jelentős baloldali reakciót vált ki s ettől kezdve Tiszántúl újra megindul egy szelekciós folyamat a politikai életben, mely eddigi eredményeiben és kihatásaiban a szélsőséges, jobb- és baloldali pártoknak látszik kedvezni. A habozók és ingadozók nyílt színvállásra kényszerülnek és a szavazó polgárok — vallásuk, társadalmi és vagyoni helyzetük, valamint világszemléleti, politikai és műveltségi szintjük vagy beállítottságuknak megfelelően — egyre nagyobb tömegben tolnak eme extrém pártok hívei közé vagy irányítása alá.

E tekintetben elsőnek Debrecen hívta fel magára az ország figyelmét. Az utolsó országgyűlési választások alkalmával a polgári ellenzéki pártok teljesen felmorzsolódtak és a kormánypárt mellett — majdnem teljesen azonos számmal — a helyi szociáldemokrata és nemzeti szocialista párt nyomult fel második, illetve harmadik legnagyobb alakulatként. Pedig a nemzeti szocialista szavazatok ekkor még megoszlottak a „nyilas“ és „kaszáskeresztes“ pártok között dacára annak, hogy az utóbbi csoport bizonyos törvényes kellékek hiányában a tényleges és hivatalos választáson nem indulhatott. A nagyobb szervezettséggel, több intelligens ember munkájával és

anyagilag is sokkal kiépítettebb keretek között mozgó „nyilas“-csoport azonban azóta is fokozatosan tör előre és a tanyavilág valamint faluvidék beszerzése által máris jelentős eredményekhez jutott. A párt-szervezés munkája felöleli az agrár és ipari proletáriátust, a kisgazdaréteget, sőt a nehéz gondokkal küzdő alföldi módosabb paraszt-civis birtokosok körét is. Gyors elterjedésre tett szert az ifjún munkások és főiskolai hallgatók között, de népszerű a leventék, cserkészek sőt középiskolai diákság körében is, mert a tervszerű „felvilágosító“ munka ezeket is számon tartja s részint népszerű nyomtatványokkal és kiadványaikkal, részint a párt olvasótermének eme fiatal rétegek számára való megnyitása által sokakat vonzott körükből eddig is hatalmába. Az integrális antiszemitizmus hangoztatásával és az intranzigensnek látszó ellenzékiesség kidomborításával azonban a párt népszerű tudott lenni olyan rétegekben is, amelyek eddig éppen társadalmi előítéletből zárkóztak el a jórészt polgári származású vezetők irányítása alatt álló politikai mozgalmaktól s így nemzeti szocialista állásfoglalásuk sokkal inkább negatívum és meddő szembehelyezkedés a jelenlegi rendszerrel szemben, mint komoly meggyőződés vagy értékes segíteni akarás. A mozgalom elterjedésére és népszerűvé válására azonban mi sem jellemzőbb, mint az a tény, hogy hullámai ma már átsaptak a megye határain is és Szabolcs megyében is elindultak hódító körútjukra. A párt tavasszal tartott debreceni „sereg-szemlén“ a „Vezér“ üdvözlésére és beszámolójára százával és ezrével érkeztek gyalogosan, székéről, vonaton a máskülönben bizony elég nehezen megmozdítható hajdúsági és nyírségi magyarok. De szembetűnő volt a párt szervező munkájának sikere a II. Debreceni Diétán is, ahol a legkészségesebb és leginkább begyakorolt vitatkozó a pártból kerültek ki és radikális, gyakran elég primitív szempontjaikkal mély hatást gyakoroltak a kritikai szempontok mellőzésére hajlamos ifjúságra.

Ezekután azonban szinte önkéntelenül merül fel az a kérdés, hogy vajjon mi okozta a nemzeti szocialista gondolat gyors elterjedését e vidéken? A német szellemi és politikai mozgalmaknak Magyarországra minden időben gyakorolt erős hatását leszámítva a mozgalom sikerét főleg arra lehet visszavezetni, hogy lélektanilag és politikailag alkalmas pillanatot választott a párt arra, hogy akcióját megindítsa. Az agrárválság két évvel ezelőtt kulminált s körülbelül erre az időre esik az az időpont is, amikor jelenlegi ellenzéki pártjaink előregedésének tünetei kétséget kizáróan előtűntek. De eme negatív okokon kívül pozitív elemek után is kell kutatnunk és a párt rövid idő alatt igen nagy népszerűségre emelkedett programjában kell keresni azokat a szellemi és politikai elemeket, amelyek elősegítették és megvalósuláshoz segítették ezt a még a párt részéről sem várt gyors sikert.

A párt egyik szellemi és mozgalmi irányítója Debrecenben több alkalommal beszélt a nemzeti szocializmus célkitűzéseiről s ennek kapcsán állásfoglalásukat és programjukat a következőkben körvonalazta:

„A magyar nemzeti szocializmus a magyar ifjúság jajkiáltása...

a világtörténelem legcsodálatosabb eszmeáramlata... Küzdelem a

nemzetközi zsidóság» az élősdí nagyítóke és a marxista métel ellen. Szent szabadságharc a dolgozó milliók felszabadításáért! Megtisztítása a társadalomnak a munkások verejtékén meghízott kapitalista parazitáktól. A nemzeti szocializmus a munka szeretete és megbecsülése, a dolgozók mindennapi kenyérének biztosítása, az élet küzdelmes harcában elesettek gyámoltása, a nemzet minden egyes dolgozó fiának egymás iránti testvéri szeretete és megbecsülése, a hit, a haza, a család védelme és megerősítése.“ E kevés konkrétumot tartalmazó és a többi jobboldali magyar politikai párt részéről is elég sok esetben hangoztatott programot a párt akként akarja megvalósítani, hogy általános és gyorsan megvalósított földreformot ígér, követeli a zsidó birtokok kártalanítás nélküli kisajátítását, követeli „a termelés, az anyagbeszerzés, az értékesítés és a hitel szocialista berendezésének“ felépítését, a „gazdaadóságok kérdését a kamathátralék teljes törlesztésével és a fennálló tőketartozás ötvenszázalékos leírásával oldja meg ... úgy, hogy a fennmaradó adósságot hosszúlejáratú, törlesztéses kölcsönné alakítja át“. ígéri a kartell-törvény radikális reformját, eltörli „a legszegényebb dolgozó rétegeket aránytalanul sújtó közvetett adók valamennyiét“, de ugyanakkor gondoskodik egyenes adóknál a progresszív adókulcs alkalmazásáról, mert „az adómentes létminimum ... megállapításánál... nem az állampénzügyi szempontok lesznek az irányadók, hanem a dolgozó milliók szociális és nemzetgazdasági érdekei.“ Végül követeli a nagyvállalatok nacionalizálását, hiszen „úgy a nemzetközi nagyítóke, mint a szociáldemokrata-kommunista népbolondítás a zsidóság világhuralmi törekvését szolgálja“.¹

Ez a részint önmagának ellentmondó, részint a magyar gazdasági élet teherbíróképességét annyira nem ismerő program azonban önmagában mégis kevés lett volna arra, hogy a mozgalom gyors elterjedésének magyarázatát adja. Hiszen bármennyit ígért is, ezek a jelzőszavak a magyar választó polgár számára nem mondtak sok újat, hiszen a huszas évek fajvédő politikája hasonló elemekből épült fel. Ami új volt és ami hódított, az az új politikai „modor“ és „stílus“ volt, a párt határozottsága és mozgalmi radikalizmusa. De hódított az elmélet azért is, mert felismerte, hogy itt minden sikerre számító mozgalomnak elsősorban és mindenekfelett gazdasági és szociális tartalommal kell jelentkeznie s minden szétválasztani alkalmas — közjogi, vallási, osztály — szempontot ki kell kapcsolnia. A nemzeti szocialista program ezért kizárólag csak gazdasági program s bár — taktikai szempontból — szót emel a választások tisztasága tekintetében, azonban magát a titkos választójog gondolata mellett elvileg érthetően le nem köti, nincs programja alkotmánypolitikában, külpolitikában, pénzügy-politikai téren s általában minden olyan kérdésben elkerüli a szintvállást, amelynek kapcsán szembenálló nézetek viaskodnak, vagy amelyek nagyobb látókört vagy szaktudást feltételeznek. De a szorosan vett gazdasági és szociálpolitikában is a párt általános szólalásokon felül részletekbe nem bocsátkozik, s ha tudjuk is állásfoglalását a földreform vagy adókérdésben, programja ismeretlen abban a tekintetben, hogy ezek végrehajtása után az állam gazdasági és pénzügyi rendjét mily elvek és rendszer alapján akarja megszervezni és működésben tartani, gazdaságpolitikájának milyen pozitív elképzelései vannak, és az eddig e téren hangoztatott negatívumokon felül hol és milyen irányban keresi államkoncepciójának körvonalait?

¹A nemzeti szocializmus országútján (Hét beszéd. Magyar Nemzeti Szocialista Könyvtár 5. szám, 15., 65., 43—52. 1.)

A pártprogramul eme határozatlansága és körvonal nélkülsége a mozgalom egyik legnagyobb előnye és hibája. Előnye, mert pillanatnyilag és köznyelven szólva „minden belefér.. s a németországi párt sikereit is a saját programja igazolásának tüntetheti fel, de egyúttal hibája is, mert jelentősebb elterjedés esetén, de különösen az esetben, ha a mozgalom több képviselőjét juttathatja be a parlamentbe, az aktuális kérdésekkel kapcsolatban szükségessé váló állásfoglalás kapcsán a párt program nélkülsége és éppen ebből eredően tanácstalansága hamar napfényre kerülhet. Ez azonban még a távolabbi jövő problémája s jelenleg — határozott és pontosan körvonalazott program hiányában — a tiszántúli nemzeti szocializmus célját, társadalom- és államszemléletét, valamint gazdaságpolitikai elgondolásait a párt kebelébe szervezett párttagok átlagos felfogása folytán — s egy mozgalom szempontjából talán ez a fontosabb — a következőkben körvonalazhatjuk:

A nemzeti szocializmus célja a magyar nemzet és faj minden irányú szupremáciájának kiépítése. Ennek legfőbb akadályá gazdaságpolitikai téren a zsidóság, külpolitikai téren pedig az ugyancsak zsidó vezetés alatt álló liberális-szabadkőműves-zsidó nagytőke és a magántulajdoni rend ellen törő szintén zsidó vezetés alatt álló szociáldemokrácia és kommunizmus. A baj megoldásának egyetlen kulcsa tehát a zsidókérdés. Hogy ezt meg lehet oldani, azt megmutatta Hitler, tehát a németbarátságot nekünk mindennekfelett ápolni kell. De ápolni kell azért is, mert Hitler ellensége a Habsburgoknak, tehát megakadályozza, hogy a régi „svarc-gelb“ világ visszajöjjön. Az osztrák csatlakozást megakadályozni nem lehet, tehát a németekkel baráti politikát kell folytatni, mert a jövő az övék és ha még be is akarnának minket kebelezni, ez ellen sem tehetünk semmit. A kisantanttal vagy Ausztriával azonban nem barátkozhatunk, mert ezzel függetlenségünket veszélyeztetjük. Ha mégis el kell bukni a fajok versenyében, úgy még a német impérium lenne a legkellemesebb, mert Hitler végérvényesen meg szabadítana minket a zsidóságtól.

Ez a számos ellentmondással telített és minden magyar nemzeti vonást vagy politikai érdeket szem elől tévesztő elmélet — melyet e sorok írója számára egy előkelő származású, állami tisztviselő formulázott meg ekként, ki lelkes híve a mozgalomnak s felfogása több vonatkozásban tipikusnak tekinthető — természetesen nem „hivatalos“ álláspont és a párt részéről kinyilvánítva sohasem lett, de a mozgalom feltétlen és minden kritika nélküli nagynémet csodálata és külpolitikai téren tapasztalható makacs hallgatósága mégis oda vezetett, hogy ez a szemlélet a nemzeti szocialista pártban úgy a proletár, mint polgári tagok között általánossá tudott válni. Érdekes tanúbizonyságát adta ennek a Debreceni Diéta is. Mikor az egyik előadó a „Mein Kampf. .-ből vett szószerinti idézetekkel hívta fel a hallgatóság figyelmét arra, hogy a német nemzeti szocializmus külpolitikai koncepciója alkalmas arra, hogy a magyarság dunavölgyi érdekeit egyik vagy másik ponton előbb-utóbb keresztesse, az egyik minden vitában résztvevő nemzeti szocialista joghallgató azzal érvelt az előadó állításai ellen, hogy a „Mein Kampf“ nem adja vissza híven a nemzeti szocializmus programját, mert W. Steed angol publicista is megírta egyik könyvében, hogy Hitler magyarbarát. Vagyis a magyar nemzeti szocializmus ma már magának Hitler könyvének sem hisz akkor, ha ez érzelmileg kellemet-

len a pártnak, s jellemző módon a pártban honoló khaoszra, bátran érvel Wickham Steednek, a fizetett románbarát publicistának, a magyarság halálos ellenségének szavaival. De e szemlélet veszélye még abban is jelentkezik, hogy az antiszemitizmusnak szinte egyetlen és teljes programúiként való vallása által a politikai gondolkozást primitívvé teszi, szellemileg pallérozatlan vezetőket juttat közéleti szerephez, gazdaságpolitikailag sok esetben megvalósíthatatlan elveket hirdet, mert elfelejti, hogy a pénzstabilitás és költségvetési egyensúly a dolgozó milliiónak is „szociális és nemzetgazdasági“ érdeke, — a programú nincs tekintettel nemzeti múltunkra, nincs koncepciója dunavölgyi és európai vonatkozásban és a német mozgalom szolgálai lemásolásával éppen úgy idegen elemeket hoz a magyar politikába, mint ahogy azt az általa annyira lenézett múlt századi liberalizmus tette. De veszélyes a mozgalom világnézeti és valláserkölcsei vonatkozásban is, mert akaratlanul is szálláscsinálójává válik a vallásilag amúgy is gyakorta közönyös tiszántúli ember lelkében az újpogány mozgalmak megindításának. A Tiszántúl, ahol számos község van olyan, ahol a lelkipásztorok állítása szerint hónapokig nem lehet tíz embert a templomban megtalálni, ahol büntetőjogi krónikánkban éppen az utóbbi években láthattuk egész falvak és vidékek morális eltévelyedésének szomorú példáját — mindenképpen káros és kockázatos a keresztény egyházak pozitív hitéleti munkáját a pogány magyar mithológia feltámasztásának kísérletével, vagy e gondolatnak szimpatikussá tétele által megzavarni. Pedig, hogy ez a veszély virulens, azt mutatja máris számos pogány és szektárius példa, de mindez tudattalanul eddig is benne rejtett a tiszántúli tömegek gondolkozásában, amint arra már egyik jeles tollú protestáns lelkipásztor tudósunk és írónk is rámutatott.¹

Pedig ha közelebről nézzük azt a szemléletet, amely a nemzeti szocialista szervezkedés folytán ma Tiszántúl általánossá lett, benne eltorzított formában könnyen feltalálhatjuk a magyar politika tradicionális szempontjait. E vidék Kossuth hatása alatt, ma is intranszigenz képviselője a függetlenségi gondolatnak, tehát — miután ez négyszáz éven át a Habsburgok elleni küzdelmet jelentette — ma is osztrák-ellenes, ezért is Anschluss-párti és ezért nagynémet barát. Benne él a magyarság dunavölgyi vezérszerepének vágya és ezért veti el az osztrák vagy kisantant kapcsolatot, de ugyanakkor a nagynémet terjeszkedéssel kapcsolatban nem érzi szükségét a védekezésnek. Vallási életében — ugyancsak nemzeti tradíciók hatása alatt — különösen egyes protestáns vidékeken erősen „egyházias“, de elmélyedő vallásosságra nincs fantáziája és hajlama, „józan“ marad itt is, tehát a kereszténység mai negatív formulájában — az antiszemitizmusban — világnézetileg is kellőképpen és hamarabb kielégül. Elpusztított és történelmi emlékek nélkül maradt földjén ázsiai származásának emlékét őrzi méltóságos konzervatívizmusában, de tulajdonképpen mégis tradíciók nélkül él, a múlt szépsége és nagysága iránt különösebb érzékkel nem bír, tehát vagy megmozdíthatatlan vagy ha egyszer a „holtpontról“ elmozdul, könnyen ragadhatja magát szélsőségekre.

¹ Fülep Lajos: Nemzeti öncélúság. (Válasz, I. évf. 20. és 21. o.)

Ha azonban akár a nemzeti szocialista mozgalomnak tiszántúli, akár a szociáldemokrata terjeszkedésnek újabbi hajdúsági térhódításának alapokát kutatjuk, úgy ma is helyt állónak kell találnunk Rubinek Gyula közel félévszázad előtt tett megállapítását, hogy itt „elsősorban (minden) agrár kérdés, mert a bajok kútforrása a kenyér“. Rubinek régi helyzetképe ma is aktuális: A Tiszántúl „nyomott hangulat uralkodik.‘, hatóságaink és intelligenciánk nincs kellőképpen tájékoztatva, a termékek ma is rosszak s ha mégis jók, — s ez már novum — értékesíthetetlenek, a nép sem a szociáldemokrácia sem a nemzeti szocializmus eredeti tanításával nincs tisztában, a helyzet a tömegek számára lassan „tarthatatlanná.. kezd válni és éppen ezért az alföldi és tiszántúli helyzet ma is „országos.. ügy, amellyel nemcsak „a törvényhozásnak, hanem az egész társadalomnak.. is kötelessége foglalkozni.

Rubinek az OMGE-hez benyújtott javaslatában annak idején a következő intézkedések megtételét javasolta: a társadalmi rend elleni izgatást szigorúan büntetni kell, a munkahiány enyhítése céljából a belterjes gazdálkodást elő kell mozdítani, az Alföldet öntözőcsatormákkal kell áthálózni, a mezőgazdasági hitelt meg kell szervezni, a közterheket le kell szállítani, az értékesítés előmozdítására közraktárak építendőek és új utak, valamint vasutak kiépítése szükséges, a nagyipar decentralizálendő, a háziipar felkarolandó, a mezőgazdasági szakoktatás kiépítendő, a birtokmegosztást arányosítani kell, nagybirtokon a farmrendszer meghonosítendő, közlegelők létesítendőek, helyi telepítéseket kell eszközölni, a csőd és végrehajtási törvény módosítendő, a munkásügy, beteg- és balesetbiztosítás a mezőgazdaságban is kiépítendő s végül haladéktalanul meg kell alkotni a bérleti jogot szabályozó törvényt,¹ ami mai napig nem történt meg.

Ha ezeket a javaslatokat a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara által szükségesnek ítélt reformokkal összehasonlítjuk, úgy feltűnő nagy hasonlóságot találunk köztük.. Ami új a Kamara javaslataiban, az az új idők szülte változások helyes felismerése. Ez a hasonlóság azonban azt mutatja, hogy az Alföld és Tiszántúl alapos ismerői előtt ma is szabály az az igazság, hogy itt minden politikai mozgalom tulajdonképpen csak „másodlagos“ tünet, valami »jobb.. bizonytalan keresése s minden radikális vagy szélsőséges mozgalom „eredendő oka a mezőgazdaság súlyos helyzete, mely egyaránt nyomja a gazdát és a munkást... Ha ezeket az okokat megszüntetjük és e vidék kulturális színvonalát emeljük, a Tiszántúl népét is vissza lehet vezetni legjobb önmagához és azokhoz a magyar tradíciókhoz, amelyek annyira és oly távol állnak a jelenleg követett jobb- és baloldali szélsőséges és idegen szellemű mozgalmak szellemétől. A két javaslat hasonlósága azonban azt is mutatja, hogy közel félévszázad alatt mennyire elfelejtkeztünk erről a problémáról és milyen végzetesen keveset tettünk ennek a jobb sorsra érdemes, munkás és alapjában véve igen értékes tiszántúli magyar paraszti népnek megmentése és felemelése érdekében.

DRASKÓCZY ANTAL

¹ L. Rubinek i. m. 68. és 69. o.

² L. jelen számunk cikkét Pongrácz Kálmán tollából.